१८मध्यदेशभेदे पु०ह०स० १४अ०कूर्मविभागे दशग्रम्। १९वसुभेदेवपुत्रभेदे पु० भाग०६२।४।२५ श्लो०। २०तुषितदेवगणभेदे भाग० ४।१।८। २१वैश्रवणपत्न्यां स्त्री०भा०१८६अ०। २२सोमस्य इंहितरि उतथ्यपत्न्यां स्त्री भा०अ० १५४अ०। २३रौद्राश्वस्य कन्याभेदे हरिवं० ३६अ०। २४नटभेदे पु० हरिवं० १५० अ०। २५भारतवर्षस्थे नदीभेदे स्त्री मार्कपु० ५६ अ०। विष्टिभद्रायाः सर्वकार्ये वर्जनप्रतिप्रसवादिकं मु० चि० पी०भा० दर्शितं यथा "अयोगे सुयोगोऽपि चेत् स्यात् तदानीमयोगं निहत्यैषसिद्धिं ददाति। परे लग्नशुद्ध्या कुर्योद्दिवाद्यं दिनार्द्धोत्तरं विष्टिपूर्वं च यत्तम्(१)। शुक्ले पूर्वार्द्धेऽष्टमीपञ्चदश्योर्भद्रैकादश्यां चतुर्थ्यां परार्द्धे। कृष्णेऽन्यार्द्धे स्यात् तृतीयादशम्योः पूर्वे भागे सप्तमीयमतिथ्योः(२)। पञ्चद्वयद्विकृताष्टरामरसभूयामादिघट्यः शरा विष्टेरास्य मवद्यजेन्दुरसरामाद्यश्विबाणाब्धिषु। यामेष्वन्त्यघटीत्रयं शुभकरं पुच्छं तथा वासरे विष्टिस्तिथ्यपरार्द्धजा शुभकरी रात्रौ तु पूर्वार्द्धजा(३)। कन्याकर्कद्वये मर्त्ये स्वर्गेऽजेऽजाख्ययेऽलिगे। स्त्रीधनुर्जूकनक्रे धो भद्रा तत्रैव तत्फलम्(४)" सू०।

"अथावश्यकशुभकृत्ये कालान्तरप्रतीक्षाऽयोग्यतायां परिहारमाह विष्टिर्द्वे विष्टिभद्रा तत्पूर्वं तदादि व्यतीपातादिकं दिनार्द्धोत्तरं मध्याह्नादनन्तरं यत्तं प्राक् अर्थात् मध्याह्नं यावत्कालो निषिद्धः "विष्टिरङ्गारकश्चैव व्यतीपातश्च वैष्टतिः। प्रत्यरं जन्मनक्षत्रं मध्याह्नात् प्रतः शुभम्" इति तेनैवोक्तत्वात्(१)। अथ भद्रा निषिद्धेति पूर्वमुक्तं तदधुना प्रस्तावात् तन्निषिद्धकालं मालिनीच्छन्दसाह शुक्ले इति। शुक्लपक्षे अष्टम्यां पूर्णिमायाञ्च पूर्वार्द्धे भद्रा भवति एकादश्यां चतुर्थ्यां चोत्तरार्द्धे भद्रा। अथ कृष्णे कृष्णपक्षे तृतीयायां दशम्यां चान्यार्द्धे उत्तरार्द्धे भद्रा स्यात् सप्तम्यां यन्मतिथौ चतुर्दश्याञ्च पूर्वे भागे पूर्वार्द्धे भद्रा स्यात् पूर्वे इति पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वेति स्त्रिनभावपक्षे रूपम्। अष्टम्यादीनां तिथीनां गतभोग्यघटिकायोगार्द्धं भद्राप्रमाणमिति यावत् "तिथेर्गतैष्यैकादशं तन्मानं करणं भवेत्" वोपदेवोक्तेः "तिथ्यर्द्धभागं सर्वेषां करणानां प्रकल्पयेत्" इति सूर्यसिद्धान्तोक्तेश्च। उक्तञ्च दीपिकायाम् तृतीयादशमीशेषे तत्पञ्चम्योस्तु पूर्वतः। कृष्णे विष्टिः सिते तद्वत्तासां परतिथिष्वपि" बृहस्पतिना तु अष्टमम्। "सिते चतुर्थ्यामन्त्यार्धमष्टम्याद्यार्द्धमेव च। एकादश्या परार्द्धे तु पूर्वार्द्धे पूर्णयोतगौ। कृष्णे तृतीयान्त्यार्द्धे हि सप्तम्याद्यार्द्धमेव च। दशम्याश्चोत्तरार्द्धे तु चतुर्दश्यर्द्धमादितः। विष्ट्याख्योऽयं महादोषः कथितोऽत्र समस्तगः। तदानीं कृतं तत्कर्म कर्ता सह विनश्यति" इति। पूर्णयोतगौ पूर्णिमायाम्। रत्नकोशे प्रत्येकं भद्रानामानि "हंसी नन्दिन्यपि च त्रिधिराः सुमुखी करालिकाचैव वैलतिरौद्रमुखी च चतुर्मुखी विष्टयः क्रमशः"। चतुर्थ्यादितिथिसम्बन्धि भद्रानामामाभिधानं नामसाहश्येन फलतारम्यसूचनार्थम्। भद्रास्वरूपं रत्नमालायाम् "उद्बद्धोद्भटतरपोड्डिताऽतिकृष्णा दंष्ट्रोग्रा पृथुहनुगण्डदीर्घनासा। कार्य्यभीकृतबहुबद्धलं समुद्गिरन्ती विश्वान्तः पतति समन्ततोऽत्र विष्टिरिति"(२)। अथ चतुर्थ्यादितिथिषु भद्रायाः सुखपुच्छविभागादिकं शार्दूलविक्रीडितेनाह। पञ्चेति चतुर्थ्यादितिथीनां क्रमशः पञ्चादिप्रहरेषु शराः पञ्च नाड्यः आदिमा विष्टेर्भद्राया आस्यं मुखं यथा चतुर्थ्याः पञ्चमप्रहरे, आदिभूताः पञ्च घट्यो भद्रामुखम् एवमष्टम्या द्वितीयप्रहरे, एकादश्याः सप्तमप्रहरे, पौर्णमास्याश्चतुर्थप्रहरे, तृतीयाया अष्टमप्रहरे, सप्तम्यास्तृतीयप्रहरे, भद्रामुखमित्यर्थः तद् भद्रायामुखमसदशुभमित्यर्थः अथ पुनश्चतुर्थ्यादितिथीनां क्रमेण गजादिप्रहरेषु अन्त्यम् अन्ते भवमन्त्यं दिगादिभ्यो यदिति यत् घटीत्रयं पुच्छं पुच्छसंज्ञं तच्छुभकरं समस्तकार्येष्वित्यर्थः। यथा चतुर्थ्या अष्टमप्रहरस्यान्त्यं घटीत्रयं भद्रापुच्छम् एवमष्टम्याः प्रथमप्रहरस्य, एकादश्याः षष्ठप्रहरस्य, पूर्णिमायाश्चतुर्थप्रहरस्य, तृतीयायाः सप्तमप्रहरस्य, सप्तम्या द्वितीयप्रहरस्य, दशम्याः पञ्चमप्रहरस्य, चतुर्दश्याश्चतुर्थप्रहरस्यान्त्यं घटीत्रयं भद्रापुच्छमित्यर्थः। यदाह गुरुः "भूतदस्रसरामोधिवसुवक्त्रद्रुरूपकाः। यामेष्वेषु क्रमादास्य भवेत तिथ्यर्द्धविष्टिरिति"। व्यवहारसमुच्चये "दशम्यामष्टम्यां प्रथमघटिकापञ्चकपरं हरिद्युः सप्तम्यां द्विदश १२घटिकान्ते त्रिघटिकम्। तृतीयारात्रायां स्वयम २०घटिकाभ्यः परभवं शुभं विष्टेः पुच्छं त्रितिथिचतुर्थ्यास्तु विरमे" इति। हरिद्युरेकादशी राका पूर्णिमा। ननु भद्रा देवतेत्यभिधीयते तस्याः पुच्छकथनात्तु पशुत्वसिद्धिर्दृश्यते देवता च कथं पशुर्भवितुमर्हति। सत्यं दैत्येन्द्रैर्देवेषु पराजितेषु दक्षस्य ज्यामामाकुलनेत्रा बोधितदेहात् देवी भद्राभंग्रा मुखपुच्छादिमत्येव